

artikel

tekst: Cécile van Oppen
beeld: Marcel van der Burg (Alliander), Copper8 (kantoor Copper8)

Circulair ontwerpen in stappen

Hoe kan een ontwerp bijdragen aan een circulaire economie? In drie stappen legt het bureau Copper8 uit hoe ontwerpers tot een circulair resultaat kunnen komen. Dat begint volgens adviseur en mede-oprichtster Cécile van Oppen bij het stellen van een betere vraag: “Maar de verantwoordelijkheid ligt niet alléén bij de opdrachtgevers. Ontwerpers zijn in potentie de architecten van de nieuwe economie.”

‘Een betere wereld begint bij het stellen van een betere vraag’

Het is voor ontwerpers een herkenbaar beeld: een opdrachtgever die geen vraag stelt, maar een oplossing voorlegt die uitgewerkt moet worden. Dat is niet zo gek, want ontwerpers worden opgeleid om in oplossingen te denken, en niet zozeer om goede vragen te stellen. Maar wil je als ontwerper bijdragen aan een circulaire economie dan is goede vragen stellen essentieel. Alleen als de vraag zo functioneel mogelijk omschreven wordt, met heldere ambities én kaders, kan de creativiteit van ontwerpers en andere marktpartijen rijkelijk gaan vloeien.

Inspirerend resultaat

Het stellen van een functionele vraag, vergt een flinke dosis lef. Je kunt niet langer met een VO naar je baas toe voor een akkoord, maar je moet het vertrouwen kweken binnen jouw eigen organisatie dat de vraagstelling én de aanpak richting de markt gaan leiden tot een onbekend maar inspirerend resultaat.

Zo begeleidden de adviseurs van Copper8 de aanbesteding van Alliander in Duiven, waar ook de omslag gemaakt moest worden van het denken in oplossingen naar het stellen van een bezielende vraag. Het werd geen nieuwbouwopgave van acht verdiepingen met een

BREEAM Excellent certificaat, maar juist een herhuisvestingsvraagstuk waarin vier ambities centraal stonden: circulair gebouw- en bouwproces, energiepositiviteit, het Nieuwe Werken en gebiedsopgave. Het ‘waarom’ achter elke ambitie werd helder toegelicht in de aanbesteding, zodat de marktpartijen zich goed konden verdiepen in de intentie van de opdrachtgever.

‘Een circulaire economie creëer je niet alleen’

Voor ontwerpers die een circulair concept willen maken geldt het advies om het niet alleen te bedenken, maar partners in de keten (kringloop) te zoeken die vanuit dezelfde visie en waarden mee kunnen denken. Dit is misschien geen uniek uitgangspunt, innovatieve ideeën ontstaan vaak op het raakvlak van disciplines en perspectieven, maar bij circulariteit groeit wel het belang hiervan. Zo kan een ontwerper een flexibel en demontabel ontwerp maken, terwijl een aannemer kan adviseren over een maatvoering die toekomstig hergebruik stimuleert. Juist de combinatie van perspectieven maakt het project tot een circulair succes.

Bij de aanbesteding van Alliander in Duiven werd daarom ook bewust gekozen om samenwerking tussen disciplines vanuit de opdrachtgevende kant te stimuleren. Er werd aangestuurd op samenwerking tussen minimaal een vijfvoud aan disciplines: ontwerp van gebouwen (architect), realisatie van gebouwen (aannemer), ontwerp en realisatie van installaties (installatieadviseur en installateur), onderhoud van gebouwen en binnenhuisarchitectuur.

Beter begrip

Juist door deze samenwerking ontstonden er interessante concepten die nooit hadden kunnen ontstaan in een doorsnee lineair proces. Doordat de vijf partners (Volker Wessels Vastgoed, RAU, INNAX, Fokkema en Kuiper Compagnons) elk vanuit hun eigen perspectief en hun eigen belangen gedwongen werden na te denken over dezelfde ambities, kon een integraal concept ontstaan.

In de aanbesteding werd gezocht naar een balans tussen concurrentie en samenwerking: drie combinaties namen deel aan een dialoofase waarin er een beter begrip kon ontstaan tussen de opdrachtgever en potentiële opdrachtnemers. Gedurende de dialoofase werd de samenwerking écht versterkt: partijen die gewend waren tegenover elkaar te zitten, werden een team.

Voordat overgegaan kan worden van samenwerking naar co-creatie, heeft het proces van combinatievorming tijd nodig.

‘Ontwerp met respect voor het verleden en met oog op de toekomst’

Voor ontwerpers is het een mooi streven vanuit intentie te ontwerpen en *‘form follows function’* dus esthetiek komt niet op de eerste maar op de tweede plaats.

Een circulaire economie is volgens MVO Nederland ‘een economisch systeem dat bedoeld is om herbruikbaarheid van producten en grondstoffen te maximaliseren en waardevernietiging te minimaliseren’. Dit betekent voor ontwerpers dat de uitdaging is een ontwerp te maken dat nu én in de toekomst helpt om de uitputting van grondstoffen te beperken. Hiertoe moet er aandacht zijn voor ‘circulariteit van het verleden naar nu’ en voor ‘circulariteit van nu naar de toekomst’.

Flexibiliteit en losmaakbaarheid

‘Circulariteit van het verleden naar nu’ krijgt aandacht door gebruik te maken van wat er al is.

Op gebouwniveau kan dit door niet zozeer nieuw te bouwen maar juist te renoveren, of bestaande casco's her te gebruiken. Maar het kan ook op product- of materiaalniveau door vrijkomende stromen uit sloopopgaven hoogwaardig her te gebruiken.

Een ontwerp wordt toekomstgericht door bijvoorbeeld materialen te gebruiken die in de toekomst hoogwaardig hergebruik kunnen worden. Ontwerpprincipes die leidend zijn in een circulaire economie zijn bijvoorbeeld flexibiliteit zodat er op gebouwniveau hoogwaardig hergebruikt gemaakt kan worden van hetgeen dat is gebouwd. Maar ook losmaakbaarheid, het demontabel zijn van gebouwonderdelen, is een principe dat ervoor kan zorgen dat op productniveau hergebruik wordt gefaciliteerd. Qua materialen is het vooral van belang te kijken of hetgeen dat nu wordt gebruikt ook in de toekomst geen afval zal veroorzaken. Materialen dienen hoogwaardig recyclebaar te zijn en toxische stoffen moeten vermeden worden.

Er is doorgaans veel aandacht voor 'circulariteit van nu naar de toekomst', maar als wij ons alleen daarop richten, dan eindigt alles wat reeds gebouwd en ontworpen is op de afvalberg. Een goede balans tussen beide

[Copper8](#)

Copper8 bestaat uit adviseurs en ondernemers op het vlak van duurzaamheid. In al hun projecten proberen zij een actieve bijdrage te leveren aan het realiseren van zichtbare resultaten op het vlak van de Circulaire Economie. Het perspectief dat zij hierin altijd aannemen is die van samenwerking op basis van vertrouwen. Het bureau heeft een verrassende kijk op de eigen rol in de Circulaire Economie. Als gecertificeerd B-Corp durft Copper8 het traditionele businessmodel van adviesbureaus actief ter discussie te stellen. www.copper8.com

perspectieven is daarom van belang. Ontwerp met respect voor het verleden en met oog op de toekomst.

Beschikbare materiaalstromen

Copper8 liet haar eigen kantoor in Amsterdam circulaair tot stand komen, waarbij er een grote nadruk lag op circulariteit van het verleden naar nu. Het lastige daarvan is de afhankelijkheid van de beschikbare materiaalstromen. Voor Copper8 betekende dit dat het net als Alliander, het lef moest hebben om akkoord te gaan met een ontwerp zonder dat de materialisatie bekend was. En ook voor de architect, BETA Office, was het een uitdaging het concept tot leven te brengen.

Het kantoor is uiteindelijk een visitekaartje geworden voor de Circulaire Economie: vergaderzalen van het oude stadsdeelkantoor van de Baarsjes kregen een nieuwe functie, en ook werden houten panelen uit een verzorgingstehuis gebruikt in de inrichting. Het co-working concept, dat in samenwerking met Cocon is gecreëerd, maakt dat er efficiënt gebruik kan worden gemaakt van de vergaderzalen. De vloerbedekking in de algemene ruimtes is gemaakt van gerecyclede visnetten uit de Filipijnen en Kameroen. De tapijttegels in de vergaderzalen zijn afkomstig uit eerdere projecten van Interface. Ook in termen van verdienmodellen wordt er geëxperimenteerd met circulariteit: zo wordt het meubilair gehuurd, en wordt er per afgenomen werkplek afgerekend met Cocon.

Vraag achter de vraag

Circulair ontwerpen is kortom niet alleen een technische uitdaging. Ook een goede samenwerking is cruciaal. Een opdrachtgever kan daarvoor de juiste basis leggen, maar ook ontwerpers kunnen hier in belangrijke mate aan bijdragen door de vraag die zij ontvangen ter discussie te stellen, en de vraag achter de vraag te achterhalen. Een circulaire economie creëer je niet alleen, een circulair gebouw ook niet.